

*Владислав Валерійович Новіцький,
докторант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор філософії в галузі права
ORCID: 0000-0002-8929-4468*

СУДОВА ДИСКРЕЦІЯ В ТЕОРІЇ ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Постановка проблеми. Досліджуючи актуальну проблематику інституту юридичної дискреції в її комплексному вимірі та, зокрема, судову дискрецію, як частину від загального цілого, ми на власному досвіді маємо можливість усвідомити, наскільки масштаби та предметний інтерес цього об'єкта наукового пошуку є об'ємним, плюралістичним і багатоаспектним. Судову дискрецію цілком об'єктивно можемо вивчати, як: а) елемент філософії права, з огляду на вектор наукової думки, у контексті юридичного мислення, узагальнень та відповідних висновків; б) один із компонентів теорії держави і права, через призму причинно-наслідкових зв'язків між основоположними принципами права та судовою дискрецією; в) складову єдиного інституту юридичної дискреції; г) невід'ємну частину будь-якої демократичної правової системи, зокрема на прикладі країн світу, які традиційно відносять до англосаксонської та романо-германської правових сімей; д) складник правозастосовної і судової, прецедентної практики судової та правоохоронної системи державного управління. Кожний з зазначених пунктів має свою специфіку, самотність та фундаментальну, наукову і правничу цінність.

Аналізуючи сучасний, доктринальний і правозастосовний простір в Україні, потрібно зазначити, що теоретики і практики недостатньо уваги приділяють комплексним і предметним дослідженням судової дискреції саме в контексті її функціонування за алгоритмами юридичної спільноти країн англосаксонської правової системи, з метою можливого запозичення деяких дискреційних типологій, підходів, думок та концепцій. Адже погляд з іншого ракурсу на проблематику судової дискреції цілком може дати певний дискусійний поштовх для новітніх дослідницьких ідей. Крім того, судова дискреція – це один із важливих механізмів охорони й захисту прав людини та громадянина, який постійно потребує актуалізації, професійних оновлень і фахових досліджень. Судова дискреція – це точно не лише стала теоретична конструкція, а й цілком динамічний, «живий процес», який пов'язаний та має своє реальне призначення в життєвих, судових процесах, які прямо й безпосередньо стосуються конкретної людини, її прав, свобод та законних інтересів. Весь окреслений тематичний і практичний конгломерат аргументовано демонструє нам ключові проблеми, виклики, ризики, а також об'єктивну важливість і актуальність проблематики судової дискреції для сучасної юриспруденції України та країн англосаксонської та романо-германської правових систем світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику судової дискреції досліджували такі іноземні науковці, як: Герберт Харт, Томас А. Зонай, К. Е. Хімма, Річард Б. Спіндл, Себастьян А. Рейєс Моліна, Джозеф М. Штайнер, Ювал Сінай, Міхал Альберштайн, М. Ільхам Танзілуллох, Хартівінінгсіх Хартівінінгсіх, Мухаммад Рустамаджі, Джордж П. Флетче, Нікола Лейсі, Себастьян А. Рейєс Моліна та ін.

Мета статті полягає в дослідженні теоретичних і практичних основ багатогранного процесу правозастосовного призначення та реалізації судової дискреції як невід'ємної складової єдиного інституту юридичної дискреції за допомогою професійного досвіду науковців, правників-практиків, суддів та інших представників юридичної спільноти країн, які традиційно відносять до англосаксонської правової сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Судова дискреція – це здійснення судження особою, яка ухвалює юридичні рішення під час вибору з-поміж закритого переліку альтернатив, у якому немає переваги однієї альтернативи над іншою. Ця відмінність відбувається в такому порядку: 1) наявність дискреційних повноважень та 2) здійснення дискреційних повноважень. «Наявність дискреційних повноважень» – це можливість вибору, а «здійснення дискреційних повноважень» – це здійснення вибору. Здійснення дискреційних повноважень передбачає наявність дискреційних повноважень, але не навпаки [1]. Проаналізувавши запропоновану дискреційну детермінацію маємо можливість висловити свою думку про те, що чітко передбачений перелік дискреційних альтернатив і рівноцінність їхнього правового статусу є прямим показником функціональної дії таких орієнтирів і принципів теорії права, як: верховенство права; законність; пропорційність; юридична прогнозованість; юридичне моделювання і передбачуваність; системність, диспозитивність та правореалізаційна мобільність норми права. Крім того, Себастьян Рейєс Моліна – науковець, доцент кафедри філософії права в Маастрихтському університеті системно та змістовно розділив цілісну термінологію судової дискреції на два тісно взаємопов'язаних складники, які становлять її функціональний базис і практичне призначення. Дійсно, за умови відсутності нормативно передбачених або закріплених у судових прецедентах дискреційних повноважень судді, у нього просто не буде правових підстав для правосудної реалізації інституту юридичної дискреції в процесі ухвалення відповідного рішення суду.

Свого часу англійський філософ і теоретик права, завідувач кафедри юриспруденції Оксфордського університету Герберт Харт висловив думку, що «у кожній правовій системі залишається відкритим велике та важливе поле для здійснення судами дискреційних повноважень у визначенні спочатку нечітких стандартів та вирішення невизначеностей статутів» [2]. Аналізуючи цю тезу, необхідно особливо підкреслити важливу обставину, що, враховуючи максимально об'ємний плюралізм реального юридичного життя, а також практичних кейсів охорони та захисту прав людини і громадянина за допомогою таких механізмів правозастосування, як нормативно-правові акти та/або судовий прецедент, фактично неможливо прорахувати всі потенційні фактичні обставини, які виникатимуть між різними учасниками суспільних відносин і потребуватимуть правового регулювання в порядку відповідного судочинства. Саме тому, такий широкий діапазон застосування меж судової дискреції через практику реалізації суддями їхніх дискреційних повноважень однаково актуальний для юридичного праворозуміння країн загального та континентального права.

Герберт Харт для того, щоб пояснити суть своєї концепції юридичної дискреції, що характеризує інститут юридичної дискреції як цілісний механізм і його підсистему у вигляді судової дискреції, виокремив шість ознак цього правового інституту, а саме: 1) не існує «чітко правильного» рішення; 2) «немає чітко визначеної мети», яка б остаточно визначила зміст рішення, оскільки «ми повинні зважувати та обирати між конкуруючими інтересами або йти на певний компроміс між ними і таким чином зробити більш визначеною нашу початкову мету» [3, с. 659]. У першому випадку йдеться про визначену альтернативність, функціональне значення конкретних обставин і передумов предметних суспільних відносин, які потребують регулювання та правомірного вирішення через призму дискреційної форми прийняття чиновниками органів державної влади та суддями відповідно управлінських, а також процесуальних рішень. Окремої уваги потребує мета прийняття дискреційного рішення, яка за фундаментальним призначенням полягає в необхідності, знову ж таки, адміністративної, процесуальної охорони і захисту законних прав людини та громадянина; 3) наслідки можливих рішень заздалегідь чітко не відомі; 4) «у межах нечітко визначеної мети є чітко визначені складові цінності або елементи, але немає чітких принципів чи правил, що визначають відносну важливість цих складових цінностей або де вони суперечать, як слід досягати компромісу між ними» [3, с. 659]. Дискреційні рішення ухвалюються на засадах адміністративного й суддівського розсуду, який формується за допомогою законодавчих і прецедентних орієнтирів, а не через імперативні норми права. Саме тому не є можливим наперед передбачити наслідки дискреційного рішення, оскільки на початку судового процесу невідомо, яку «дискреційну вірогідність» застосує суддя, ухвалюючи відповідне процесуальне рішення. На нашу думку, основоположними цінностями у процесі прийняття того чи іншого дискреційного рішення є принципи теорії держави і права, серед яких: верховенство права, законність, пропорційність, рівність перед законом і судом, розподіл влади, гарантованість прав людини і громадянина; 5) такі слова,

як «мудрий» та «обґрунтований» мають більше сенсу при описі дискреційних рішень, ніж такі слова, як «правильний» або «неправильний»; б) дискреційні рішення є можливість захистити двома різними способами, якщо їх ставлять під сумнів, – виправданням та реабілітацією [3, с. 660]. Обґрунтованість будь-якого судового рішення, а особливо дискреційного, є аксіомою у правозастосовній практиці, а також однаково актуальним принципом для країн англосаксонської правової системи та України.

Продовжуючи заданий вектор наукового пошуку цієї проблематики, у контексті останньої ознаки інституту юридичної дискреції, яку зазначав Герберт Харт, потрібно застосувати закономірності та правила юридичної аналогії, часткового зіставлення правозастосовної практики країн загального права та судової практики України для того, щоб продемонструвати вдале посилення на рішення Львівського окружного адміністративного суду від 8 вересня 2025 року справа за № 380/5246/25, а саме, «адміністративний суд не обмежений у виборі способів відновлення права особи, порушеного владними суб'єктами, і вправі обрати найбільш ефективний спосіб відновлення порушеного права, який відповідає характеру такого порушення з урахуванням обставин конкретної справи. Перебирання не притаманних суду повноважень державного органу не відбувається за відсутності обставин для застосування дискреції» [4]. На нашу думку, така позиція судової практики має бути юрисдикційним та правосудним пріоритетом і фундаментальним правотворчим орієнтиром для кожного судді, незалежно від того, який вид судочинства ми розглядаємо та до якої правової системи належить та чи інша країна світу. У цьому випадку ключовим правозастосовним інструментом є юридична конструкція «ефективний спосіб відновлення порушеного права», який повинен забезпечити практичну результативність через дієву охорону та захист прав людини і громадянина. Окремо потрібно звернути увагу на те, що неімперативний характер юридичної дискреції та правомірна, компетентна, безстороння, відповідно до посадових функцій, реалізація дискреційних повноважень суддями, чиновниками органів державної влади забезпечує, а також втілює змістове призначення ефективного засобу регулювання суспільних відносин через безпосередній причинно-наслідковий зв'язок і функціональне призначення інституту юридичної дискреції.

Вивчаючи проблематику функціонального призначення дискреційних повноважень судді, цілком логічно та природно визначити предмет конкретних суспільних відносин і відповідних судових справ, до яких судова дискреція є максимально дотичною, а також процесуально виправданою. На думку Річарда Б. Шпінделя, судді Корпоративного суду з міста Норфолк, штат Вірджинія, «чимало питань, які мають відношення до юрисдикції суду справедливості, розглядаються як такі, що передбачають судову дискрецію, наприклад: розмір гонорару; розмір аліментів; підтвердження продажу майна, яке надано в розпорядження ліквідатора; рішення про стягнення заборгованості за іпотекою; прийняття або відхилення дозвільного документа; винесення рішення канцелярією; надання або відмова в наданні судового наказу; встановлення юридичних фактів без присяжних» [5, с. 144]. Аналізуючи ці категорії справ для розуміння того, чому саме виокремлені суспільні відносини потребують ухвалення дискреційного рішення суду, можемо сказати, що вони є прикладом широкого діапазону розсуду судді. У цьому контексті на прикладі судових справ з питань аліментів бачимо, що дискреція судді має місце в тому аспекті, що він, дослідивши всі обставини справи, спираючись на докази та керуючись власним розсудом, ухвалює рішення про призначення конкретної суми аліментів щодо чітко визначеного судового провадження. Йдеться про те, що в судді відсутній суворий імператив на визначення певної суми коштів як виплати аліментів з урахуванням тих або інших обставин справи. Саме таке рішення висвітлює саму сутність такого явища, як розсуд судді, а відтак і всього юридичного інституту судової дискреції.

Досліджуючи доктринально-прикладні підходи до судової дискреції за орієнтирами англосаксонської правової системи, цікаво та корисно проаналізувати десять рекомендацій щодо судової дискреції при винесенні вироку, які, на думку Томаса Зонея, діючого судді в США, головного судді вищого суду в Ратленді, штат Вермонт, допомагають у прийнятті дискреційних рішень у контексті верховенства права у Сполучених Штатах Америки. З-поміж рекомендацій такі:

1. Складіть протокол. Докладіть зусиль, щоб у протоколі були зафіксовані всі відповідні та необхідні факти. Перевірте, що ваші висновки ґрунтуються виключно на представлених доказах.

Зверніть увагу на питання достовірності тих обставин, які можуть підсилити ваші висновки у справі. Чітко викладіть свої міркування та логіку свого рішення [6]. На нашу думку, аналізуючи, порівнюючи прикладний зміст, фактичну й процесуальну складову «звичайних» і дискреційних судових рішень, останні наділені більшим об'ємом предметного вивчення, систематизації, а також узагальнення, оскільки суддя, ухвалюючи відповідне рішення, застосовує інститут юридичної дискреції через призму судового прецеденту обирає з кількох юридично можливих варіантів дій або рішень. Подібна юридична процедура вимагає від судді чіткого розуміння суті можливих наслідків кожного із представлених варіантів дій для реального життя, які він може обрати щодо конкретної життєвої ситуації, яка потребує вирішення та судового рішення. Саме тому дискреційна система в рамках представленого алгоритму – це тісний і комплексний причинно-наслідковий взаємозв'язок між ґрунтовним дослідженням фактичних обставин справи, дискреційними варіаціями щодо прийняття судового рішення та основоположними принципами права, які є базисом судового розсуду.

2. Застосовуйте правильний закон. Хоча це може здаватися очевидним, іноді закон може бути нечітким або невизначеним. У таких випадках розгляньте можливість прийняття альтернативних рішень на підтримку вашого рішення, незалежно від того, яка з альтернативних точок зору на закон була застосована. Майте на увазі, що найкращий спосіб переконатися, що ви застосовуєте правильний закон, – це знати його. Щодо цього, перш ніж ухвалити рішення, знайдіть час для дослідження законодавства. Будь-ласка, не думайте, що в документах адвокатів достатньо висвітлено або процитовано чинне законодавство [6]. Суддя, ухвалюючи процесуальне рішення, за правилами юридичної дискреції має орієнтуватись на один із фундаментальних складників цього правового інституту, йдеться про дискреційні межі права. У вузькому розумінні під згаданою правовою конструкцією маємо на увазі дискреційні межі закону, своєю чергою широкий підхід об'єднує такі запобіжники дискреційного розсуду, як: межі норми права, межі конкретного прецеденту, правозастосовні межі принципів права, межі справедливості й співрозмірності, межі пропорційності та застосовної мети під час прийняття судового рішення. Важливо пам'ятати, якщо дискреційна норма права має такі характеризуючі ознаки, як: відсутність чіткості в нормативному змісті; оціночні поняття; наявні правові механізми не забезпечують або не в повному об'ємі реалізують своє призначення, у контексті ефективного правотворчого засобу, суддя з метою результативної охорони та захисту прав людини і громадянина має право вийти за дискреційні межі права. Саме така мета і ціль виправдовує подібні правозастосовні кроки судді.

3. Розгляньте різні способи реалізації ваших юридичних повноважень. Ви можете діяти швидко й рішуче або повільно та стежити за розвитком ситуації. Кожен випадок є унікальним, і універсальної моделі реагування просто не існує [6]. У будь-якому випадку інститут юридичної дискреції, дискреційні повноваження – це правові механізми диспозитивного характеру, які покликані не зарегулювати юридичне упорядкування суспільних відносин, а навпаки, забезпечити мобільність, продуктивність та ефективність цього процесу. Водночас базовою основою є одна із аксіом, яка стверджує, що дискреційні засоби правового регулювання мають відповідати таким ознакам, а саме: принципам права, своєчасності й об'єктивності у застосуванні, а також відповідності фактичним обставинам та дієвого захисту прав людини.

4. Розгляньте можливість не робити нічого. Це не означає, що потрібно уникати або не звертати уваги на питання, яке потребує вирішення. Це означає, що іноді ретельне дослідження питання приводить до висновку, що найкращим варіантом дій у правовій системі є відсутність дій [6]. Проблематика, знову ж таки, головним чином простежується у кореспондуванні між відповідними діями та наслідками. Якщо суддя або чиновник органу державної влади, проаналізувавши всі наявні у нього дискреційні механізми, ухвалює рішення їх не застосовувати, то за таких умов він повинен чітко усвідомити, оцінити можливі ризики та прорахувати наслідки такого свого рішення. Йдеться про те, щоб, реалізуючи свої дискреційні повноваження, суддя або чиновник органу державної влади, ухвалюючи рішення не діяти, не завдав більшої шкоди правам людини та громадянину порівняно з тим, якби він ухвалив одне з дискреційних рішень.

5. Враховуйте справедливість ситуації. Ухвалюючи рішення, враховуйте справедливість і запитайте себе – чи це справедливо? Чи це правильно? Нехай ваша справедливість відображається в протоколі, і надайте кожній стороні достатню можливість представити свою позицію в суді [6]. На

мою думку, на часі запропонувати підхід, який пов'язаний з підходом щодо аналізу взаємозв'язку між дискреційними повноваженнями судді, правосудними ризиками, які виникають на шляху прийняття суддею дискреційних рішень і зіставлення цих процесів ідеям справедливої реалізації права. Для того, щоб максимально втілити в життя справедливі підходи в процесах прийняття суддями своїх рішень, зокрема, відповідно до ухвалення дискреційних рішень суддя має бути вільним від різних протиправних на нього впливів, а саме: корупційні підстави; так зване телефонне право; владний тиск з боку органів державної влади та високопосадовців; протиправний тиск з боку медіа; конфлікт інтересів тощо.

6. Враховуйте наслідки свого рішення. Це стосується як юридичних, так і практичних наслідків. Запитайте себе, чи сприятиме реакція на ваше рішення справедливому вирішенню справи, чи може вона завдати непоправної шкоди, якої можна було б уникнути, обравши інший курс дій [6]. Безумовно, дієвим наслідком реалізації суддями їхніх дискреційних повноважень є ефективна охорона, захист і відновлення порушеного, невизнаного або оспорюваного права людини та громадянина. Виникає питання мірила, індикатора ефективності застосування інституту юридичної дискреції, які саме дискреційні рішення та дії можемо вважати ефективними і такими, що виконали своє функціональне призначення? Ефективність дискреційних рішень судді з приводу охорони прав людини прямо і безпосередньо залежить від дискреційних рішень, які націлені на захист та відновлення прав людини і громадянина у випадку їхнього протиправного порушення. Якщо наслідком судового прецеденту, дискреційного рішення судді є результат у вигляді того, що конкретні права людини стали більш захищеними через правові засоби відновлення правового статусу громадянина і при цьому відсутні посягання на права та законні інтереси інших громадян, то такий стан справ цілком об'єктивно можемо розцінювати як показник ефективної реалізації суддею дискреції права.

7. Приділіть час для обмірковування будь-якого рішення. Ви є суддею, відповідно справа не може бути розглянута без вас. Не дозволяйте собі поспішати без необхідності. Немає нічого поганого в тому, щоб приділити час для обмірковування рішення або проаналізувати його з помічником чи колегою. Ви також можете відкласти своє рішення та повторно розглянути, обміркувати його знову наступного дня. Будьте обережні з дискреційними рішеннями, які вас просять прийняти наприкінці дня в короткий термін. Небагато є справ, які не можуть зачекати до наступного дня, коли ви матимете можливість повністю обміркувати питання [6]. Інститут юридичної дискреції охоплює мінімум два варіанти вирішення тих або інших життєвих обставин. Суддя, особливо ухвалюючи дискреційне рішення, має ретельно проаналізувати такі складники, як: фактичні обставини справи, яку він розглядає; докази представлені всіма учасниками судового процесу; в яких конкретних аспектах та проявах було порушено права людини; які юридичні методи, способи і засоби є максимально ефективними для відновлення порушеного права людини та громадянина. Потім суддя має провести відповідні причинно-наслідкові зв'язки між зазначеними компонентами та дискреційними нормами права, використовуючи при цьому комплексний підхід різних методів емпіричного і теоретичного пізнання таких, як: порівняння, аналіз, абстрагування, узагальнення, моделювання, а також потрібно застосувати спеціально-юридичні методи, серед яких: формально-юридичний, порівняльно-правовий, метод правового моделювання. Саме такий системний і глибинний підхід допоможе судді ухвалити дискреційне рішення, яке відповідатиме суті та внутрішньому змісту саме тих суспільних відносин, які є предметом поточного судового розгляду.

8. Чітко й логічно пояснюйте своє рішення. Це стосується як письмової, так і усної форми. Важливо, щоб присутні в залі судового засідання, а особливо громадяни, яких безпосередньо стосується конкретне судове рішення, мали можливість зрозуміти, як його обґрунтування, так і умови. Такий порядок дій збільшує можливість того, що судове рішення буде виконано максимально ефективно [6]. У цьому випадку основу представленої дискреційної рекомендації становлять такі фактори, як: а) компетентне, влучне та предметне висвітлення суддею свого юридичного мислення і розсуду у процесі формулювання, ухвалення дискреційного рішення в конкретній судовій справі; б) реалізація суддею своїх дискреційних повноважень таким чином, щоб судове рішення було викладене зрозумілою мовою та доступним для сприйняття його суті і змісту не лише для сторін судового процесу, а також громадян, які мають юридичну освіту, а

також для осіб, яких воно прямо стосується. Говорячи більш практично, резолютивна частина дискреційного рішення судді, як і будь-якого судового рішення, не повинна бути перевантажена глибоко професійною юридичною термінологією та відповідними мовознавчими зворотами. Крім того, резолютивна частина судового рішення не повинна мати завуальованих суджень і формулювань та оціночних понять, які можна подвійно трактувати; в) суддя повинен прозоро й відкрито пояснити мотивацію та аргументацію ухваленого рішення суду, які мають бути покладені в основу його усного та письмового викладу.

9. Не озирайтесь назад без необхідності. Судді щодня ухвалюють численні рішення, багато з яких мають надзвичайно важливе значення для права, суспільних інтересів і, звісно, для сторін судового процесу. З огляду на важливість прийнятих рішень природно, що під час їх розгляду виникають сумніви. Рефлексія над минулими судовими рішеннями і навіть зміна тих, які згодом були визнані неналежними, є доречною й необхідною для виконання суддями їхніх відповідних функцій та професійного розвитку. Важливо вміти рухатись далі після ухвалення попереднього судового рішення, щоб суддя мав можливість зосередитись на наступних своїх рішеннях, які йому доведеться ухвалювати [6]. Потрібно пам'ятати, що прецедентна та судова практика – це «живий організм», система, яка постійно розвивається, вдосконалюється та накопичує життєвий, юридичний і правосудний досвід поважного алфавітного покажчика представників юридичної спільноти в особі суддів, присяжних, адвокатів, прокурорів, позивачів, відповідачів, а також інших учасників судового процесу. Головним завданням такого юридичного базису є формування правозастосовних основ, підстав, умов та предметних взаємозв'язків для поглибленого й усебічного дослідження правозастосовного призначення інституту юридичної дискреції, а також його важливої ролі для охорони та захисту прав людини.

10. Не ухвалюйте судові рішення тільки тому, що ви можете це зробити. Хоча ця порада є базовою, вона, мабуть, є найважливішою з усіх. Хороша новина полягає в тому: якщо суддя слідує іншим дев'яти порадам, то йому не доведеться турбуватись про те, що він не дотримується цієї [6]. Сутнісний зміст даної дискреційної складової полягає в тому, що ми доходимо висновку, згідно з яким реалізація дискреційних повноважень судді через процес ухвалення судового рішення матиме всі якісні характеристики та результативні ознаки і наслідки, за умов професійної взаємодії всіх перерахованих дискреційних рекомендацій. Адже цілісна, планомірна система дискреційних дій судді – це одна з основоположних юридичних гарантій для забезпечення охорони і захисту прав людини та громадянина.

Аналізуючи випадки, в яких було встановлено зловживання судовою дискрецією, можна зробити три загальні висновки щодо факторів, які сприяли цьому: 1) недотримання чинних норм права – це ще один випадок помилки, у зв'язку з яким підлягають перегляду відповідні вирoki та інші рішення суду, які були ухвалені з порушенням закону; 2) неналежне відчуття часу. Надмірний поспіх у процесі ухвалення суддею дискреційних рішень, особливо з огляду на ретроспективу, не повинен бути допустимий за рахунок істотної справедливості та 3) позасудові погляди судді, який розглядав справу. Йдеться про випадки, коли на суддю в процесі прийняття ним того чи іншого рішення впливає суспільний резонанс та/або домінантні в публічному просторі ідеї, погляди, вірування тощо [5, с. 155]. По-перше, що стосується недотримання дискреційних норм права, то потрібно виокремити такі ключові аспекти, як: а) вихід за межі дискреційних норм права без обґрунтування цієї обставини прямою та безпосередньою необхідністю в охороні і захисті прав людини та громадянина; б) дія чи бездіяльність у процесі реалізації суддею своїх дискреційних повноважень, яка призвела до порушення прав людини, її честі, гідності та ділової репутації. Такі наслідки, безумовно, потребують процесу, в результаті якого необхідно задіяти всі ефективні засоби відновлення правового статусу громадянина, зокрема, через процедури юрисдикційного судочинства. По-друге, ухвалення дискреційного рішення – не гонитва за справедливістю тут і тепер, це не поспіх і не спринтерська дистанція, яку потрібно пройти максимально швидко з постулатом бачу ціль і не бачу перешкод. Фундаментальні характеризуючі ознаки дискреційного процесу прийняття відповідних рішень передусім повинні мати такі якісні критерії, як: а) своєчасність; б) необхідна та зважена оперативність; в) аргументованість і передбачувана планомірність. По-третє, зрозумілі речі, але тим не менше, суддя – також людина, яка так само є частиною суспільства, що живе своїми інтересами, цінностями та пріоритетами, які так або інакше впливають на погляди та

переконання судді. Проте, звісно, з елементами ідеалізації та насамперед суддя – це професіонал своєї справи, який у процесі ухвалення дискреційного рішення повинен слідувати таким орієнтирам, а саме: а) об'єктивність; б) безсторонність; в) особиста незаінтересованість у результатах і наслідках судового рішення; г) неупередженість; д) відсутність корупційних мотивів.

Висновки. Досліджуючи тематичні джерела з філософії, філософії права та теорії права і держави, з регулярною періодичністю натрапляємо на одне із влучних формулювань – «теорія без практики мертва, практика без теорії сліпа», яке відносять до авторства І. Канта, представників точних наук та військової справи. Саме тому, досліджуючи судову дискрецію через призму англосаксонської правової системи, ми проаналізували, як теоретичний, так і практичний аспекти окресленої проблематики відомих теоретиків і практиків правової системи загального права. Судова дискреція – це один із ключових, функціональних складників цілісного та єдиного інституту юридичної дискреції в теорії права, який у юридичній дискреційній площині від дискреції органів місцевого самоврядування і центральних органів виконавчої влади до структурної дискреції, а саме: правоохоронна система; військова; адміністративна; управлінська; публічно-приватне регулювання суспільних відносин, має одне із вирішальних правозастосовних значень для прав людини, оскільки суддя ухвалює рішення і відповідно, якщо воно не буде скасовано, то передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність за його невиконання. Особливо потрібно підкреслити, що судовий прецедент створює дискреційний орієнтир і комплексний базис дискреційних: меж, обставин, підстав, умов, характеристик, ознак для майбутньої дискреційно-прецедентної практики на основі причинно-наслідкових взаємозв'язків між ретроспективою та прогнозованістю у реалізації дискреційних повноважень судді.

Судова дискреція – це передусім юрисдикційний, судовий процес, який повинен відповідати чітко визначеній послідовності дій та процесуальній формі і змісту з безперечним урахуванням правозастосовної природи інституту юридичної дискреції. Суддя в процесі ухвалення рішення має обрати один із його декількох дискреційних альтернатив, які він повинен окремо дослідити, проаналізувати та зробити відповідні висновки виходячи з власного суддівського розсуду. Фактично, щоб ухвалити остаточне рішення, суддя має прийняти, розглянути інтерпретаційні моделі рішень з урахуванням кожної законодавчої або прецедентно-передбаченої дискреційної вірогідності. На нашу думку, саме в цьому полягає вся повнота практичної складності, суті та застосовного призначення судової дискреції для правового регулювання повсякденних, життєвих та суспільних відносин. Потрібно наголосити на тому, що з практичного боку процесуальна складова судової дискреції, як і будь-якого іншого судового процесу, вимагає від судді непричетності до різних видів і типів залежностей, зловживань, корупційних проявів та інших дискредитаційних випадків. Дійсно, як запобіжник та покарання за такі дії судді передбачена, зокрема, кримінальна відповідальність, однак законодавчо потрібно також максимально посилювати акцент на репутаційній відповідальності для судді за вищеперераховані діяння. Наприклад, у випадку наявності обґрунтованого та доведеного й неспростованого факту необ'єктивності судді, у зв'язку з його власними інтересами, у результатах судової справи або інші приклади порушення законодавства та/або безпідставне ігнорування прецедентної практики, застосування якої забезпечило б реальне відновлення порушених прав людини і громадянина, суддя залежно від тяжкості таких порушень повинен бути позбавлений на встановлений термін, строки якого є окремою дискусійною тематикою, або на всю каденцію судді, подальшого кар'єрного зростання. Крім того, у випадку втрати суддею з різних підстав статусу судді та за наявності зазначених передумов він має бути позбавлений можливості працювати адвокатом, прокурором чи бути співробітником правоохоронної системи. На нашу думку, такий симбіоз теорії та практики судової дискреції є якісним базисом для її результативного правозастосування та подальшого комплексного й структурного дослідження.

Список використаних джерел

1. Sebastian R. M. Judicial Discretion as a Result of Systemic Indeterminacy. *Канадський журнал права та юриспруденції*. URL: <https://surl.li/owhezo> ; <https://doi.org/10.4000/revus.9735> (дата звернення: 03.12.2025)

2. Dajovic G. Hart's judicial discretion revisited. *Revus: Journal for constitutional theory and philosophy of law*. URL: <https://journals.openedition.org/revus/9735>; <https://doi.org/10.4000/revus.9735> (дата звернення: 06.12.2025).
3. Hart H. L. A. Discretion. *PhilPeople*. URL: [HART-20.pdf](https://philpeople.org/papers/HART-20.pdf) (дата звернення: 08.12.2025).
4. Рішення Львівського окружного адміністративного суду від 08.09.2025 у справі за № 380/5246/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/130110219/> (дата звернення: 10.12.2025).
5. Richard B. S. Judicial Discretion In Common Law Courts. Washington and Lee Law Review at Washington and Lee University School of Law Scholarly Commons. URL: <https://scholarlycommons.law.wlu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4244&context=wlulr> (дата звернення: 10.12.2025).
6. Thomas A. Z. Judicial Discretion: 10 Guidelines for Its Use. The National Judicial College. URL: <https://www.judges.org/news-and-info/judicial-news-judicial-discretion-guidelines/#footnotes> (дата звернення: 12.12.2025).

References

1. Sebastian R. M. Judicial Discretion as a Result of Systemic Indeterminacy. *Kanadskyi zhurnal prava ta yurysprudentsii*. URL: <https://surl.li/owhezo>; <https://doi.org/10.4000/revus.9735> (data zvernennia: 03.12.2025).
2. Dajovis G. Hart's judicial discretion revisited. *Revus: Journal for constitutional theory and philosophy of law*. URL: <https://journals.openedition.org/revus/9735>; <https://doi.org/10.4000/revus.9735> (data zvernennia: 06.12.2025).
3. Hart H. L. A. Discretion. *PhilPeople*. URL: [HART-20.pdf](https://philpeople.org/papers/HART-20.pdf) (data zvernennia: 08.12.2025).
4. Rishennia Lvivskoho okruzhnoho administrativnoho sudu vid 08.09.2025 u spravi za № 380/5246/25. *Yedyny derzhavnyy reyster sudovykh rishen'*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/130110219/> (data zvernennia: 10.12.2025). (in Ukr.).
5. Richard B. S. Judicial Discretion In Common Law Courts. Washington and Lee Law Review at Washington and Lee University School of Law Scholarly Commons. URL: <https://scholarlycommons.law.wlu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4244&context=wlulr> (data zvernennia: 10.12.2025).
6. Thomas A. Z. Judicial Discretion: 10 Guidelines for Its Use. The National Judicial College. URL: <https://www.judges.org/news-and-info/judicial-news-judicial-discretion-guidelines/#footnotes> (data zvernennia: 12.12.2025).

Новіцький В. В. Судова дискреція в теорії права через призму англосаксонської правової системи

Автор статті аргументовано продемонстрував актуальність і правозастосовну необхідність у дослідженні обраної теми наукового інтересу за допомогою її чіткого поділу на теоретичну і прикладну частини предметного вивчення. За посередництвом правничих ідей Себастьяна Рейес Моліна було досліджено змістову, термінологічну та функціональну складову судової дискреції. У цьому контексті з'ясовано та надано авторське бачення запропонованого підходу, відповідно до якого судова дискреція фактично складається з таких функціональних складових, як: а) наявність дискреційних повноважень; б) здійснення дискреційних повноважень. Крім того, було проаналізовано концепцію юридичної, судової дискреції, яку запропонував Герберт Харт.

У статті також досліджено та надано авторське бачення правозастосовним підходам до судової дискреції, які запропонував Томас Зоней. У цьому випадку було предметно досліджено десять реальних і прикладних процесуальних дій, які повинен виконати суддя в процесі ухвалення судового рішення через призму реалізації власних дискреційних повноважень. Автор зробив спробу об'єктивного висвітлення теоретичного та практичного призначення судової дискреції як одного із юридичних механізмів охорони і захисту прав людини та громадянина, а також запропонував власні ідеї для посилення законодавчого, прецедентного і правозастосовного функціоналу обраного об'єкта наукового пошуку.

Ключові слова: дискреція, судова дискреція, принципи права, юридичне мислення, суд, суддя, правові системи світу, права людини, правосуддя, судочинство.

Novitskyi V. V. Judicial discretion in legal theory through the prism of the Anglo-Saxon legal system

The author of the article has convincingly demonstrated the relevance and legal necessity of researching the chosen topic of scientific interest by clearly dividing it into theoretical and applied parts of the subject study. It should also be noted that, through the legal ideas of Sebastián Reyes Molina, the substantive, terminological, and functional components of judicial discretion were examined. In this context, the author's vision of the proposed approach is clarified and presented, according to which judicial discretion actually consists of such functional

components as: a) the existence of discretionary powers; b) the exercise of discretionary powers. In addition, the concept of legal and judicial discretion proposed by Herbert Hart was analyzed.

The article also examines and presents the author's view of the law enforcement approaches to judicial discretion proposed by Thomas Zonay. In this case, ten real and applied procedural actions that a judge must perform in the process of making a court decision through the prism of exercising his or her discretionary powers were examined in detail. In this study, the author of the article attempted to objectively highlight the theoretical and practical purpose of judicial discretion as one of the legal mechanisms for protecting and defending human and civil rights, and also offered his own ideas for strengthening the legislative, precedential, and law enforcement functions of the chosen object of scientific research.

Keywords: discretion, judicial discretion, principles of law, legal thinking, court, judge, legal systems of the world, human rights, justice, judicial proceedings.

DOI: 10.33663/2524-017X-2026-17-382-390

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.01.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 09.04.2026

Дата публікації: 30.04.2026